

УДК 811.161.2

Д 79

Дубова О. А.

доктор філологічних наук, професор кафедри прикладної лінгвістики,
Навчально-науковий гуманітарний інститут Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова (Україна, Миколаїв),
helen.evolucia@gmail.com

Мирінець О. А.

студентка спеціальності філологія (прикладна лінгвістика),
Навчально-науковий гуманітарний інститут Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова (Україна, Миколаїв),
elena.myrineczzz@gmail.com

ОРФОЕПІЧНІ ПОМИЛКИ В УКРАЇНСЬКОМУ МОВЛЕННІ ВЕДУЧИХ МИКОЛАЇВСЬКИХ ТЕЛЕКАНАЛІВ

У статті описано аналіз орфоепічних помилок, типових для мовлення ведучих, що працюють на телеканалах міста Миколаєва. Причиною відхилень від норм сучасної української мови визначено обмеженість мовленнєвої практики ведучих у користуванні українською мовою і внаслідок цього відсутність потрібних артикуляційних навичок. Кваліфікація виявлених порушень орфоепічної норми супроводжується лінгвістичним коментарем.

Ключові слова: літературна норма, орфоепія, мовленнєва помилка, телевізійне мовлення.

Постановка проблеми. Чи то за певною традицією, чи відповідно до міркувань професійності, а може й просто здорового глузду, мовлення працівників ЗМІ більшою частиною нашого суспільства вважається взірцем правильності, зразком того, як правильно говорити, і того, як можна говорити. У ситуаціях, коли в людей, що є не є фахівцями-філологами, виникає якесь питання чи суперечка стосовно правильності вимови, наголосу, слововживання, то мало хто звертається до словників, довідників чи підручників, частіше такі питання чи суперечки намагаються розв'язати посилаючись якщо не на сумнозвісне «в нас усі так говорять», то на те, що чули в мовленні диктора, ведучого чи, взагалі, – «по телевізору». Якою б кумедною не видавалася б фахівцям така аргументація, вона свідчить про авторитетність ЗМІ у формуванні уявлень наших співгромадян про мовну і мовленнєву норму. Однак така авторитетність виявляється радше соціальним авансом, ніж обґрунтованою фактами реальністю. Фахівці, що оцінювали відповідність мовлення працівників ЗМІ нормам сучасної української літературної мови, одностайні у своєму висновку про наявність численних помилок і порушень літературної мови, недбале, непрофесійне ставлення ведучих до свого мовлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За роки незалежності проблема культури мовлення ЗМІ стала об'єктом активної уваги в українському мовознавстві. З огляду на важливість і гостроту цієї проблеми їй присвячено колосальний обсяг наукової і навчально-методичної літератури. Культура мовлення ЗМІ була і лишається предметом дослідження багатьох українських мовознавців [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9 та ін.]. У цих працях визначено

причини і типологію помилок, наведено детальний аналіз орфоепічних, акцентологічних, лексичних, морфологічних, синтаксичних, стилістичних, семантичних помилок, надано рекомендації щодо способів підвищення культури мовлення та уникання мовленнєвих помилок. Здається, українські мовознавці надали для користування вичерпну інформацію, лишається застосувати її, однак не насмілимося стверджувати, що працівники ЗМІ активно застосовують цю інформацію для підвищення культури свого мовлення. Звісно, помилки трапляються в будь-якій професійній діяльності, однак чи не надто великий контраст спостерігаємо зараз між відповідальністю ЗМІ за формування культури українського мовлення, зрештою – за формування ставлення громадян до державної мови, і тією кількістю, а також регулярністю помилок, якими рясніє мовлення працівників ЗМІ?

Метою дослідження є визначення типів орфоепічних помилок, що виявляються в мовленні ведучих миколаївських телеканалів і розробка рекомендацій, щодо формування відповідності усного мовлення орфоепічній нормі сучасної української літературної мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зважаючи на те, що об'єктом аналізу лінгвістів було мовлення ведучих загальноукраїнських телеканалів, а мовлення працівників регіональних телеканалів практично не досліджувалося, ми аналізували відеоматеріали миколаївських телеканалів ТРК «Март» та «Суспільне: Миколаїв». Спостереження за мовленням ведучих цих каналів здійснювалося в період із січня до квітня 2021 року. У цій статті подаємо результати аналізу зразків мовлення телеведучих на відповідність орфоепічним нормам сучасної української літературної мови.

Типи виявлених порушень орфоепічних норм представлені за частотністю (від більш частотних до менш частотних) у таблиці «Типи орфоепічних помилок, виявлених у мовленні ведучих миколаївських телеканалів ТРК «Март» та «Суспільне: Миколаїв»» (див. табл. 1)

Таблиця 1. – Типи орфоепічних помилок, виявлених у мовленні ведучих миколаївських телеканалів ТРК «Март» та «Суспільне: Миколаїв»

№	Кваліфікація порушень орфоепічної норми	Приклад помилкової вимови	Нормативна вимова
1	Асиміляція дзвінких за глухістю в посткореневій позиції	Коли в останній час читали книжку [кніш к у] з анатомії? («Шо у Сільман», 18.03.2021, ТРК Март) / Зацікавило питання наявності договору оренди, котрий підписала директорка дитячого містечка «Казка» [к а ска] Наталя Федець та ФОП «Скрипин» на п'ять років. (Програма «МСН», 23.04.2021, ТРК Март)	У посткореневій позиції парні дзвінки приголосні не підлягають асиміляції за глухістю: Коли в останній час читали [кніж к у] з анатомії? / Зацікавило питання наявності договору оренди, котрий підписала директорка дитячого містечка «Казка» [к а зка] Наталя Федець та ФОП «Скрипин» на п'ять років.
2	Оглушення дзвінких приголосних в абсолютному кінці фонетичного слова	На виробництві випікають не тільки хліб [хліп]. (3.02.21, Суспільне: Миколаїв)	В абсолютному кінці фонетичного слова парні дзвінки приголосні зберігають дзвінкість: На виробництві випікають не тільки хліб [хліб].
3	Вимова ненаголошеного голосного [о] наближена а [А] (якісна редукція голосного [о])	Давним-давнодесь у Миколаївській області зійшлися у рівному поєдинку за кубок команди [кАм а нди ^е] карате Миколаєва і Первомайська. (5.03.2021, ТРК «Март»)	У ненаголошеній позиції голосний [о] не підлягає якісній редукції і вимовляється як [о]: Давним-давнодесь у Миколаївській області зійшлися у рівному поєдинку за кубок команди [ком а нди ^е] карате Миколаєва і Первомайська.
4	Відсутність вокалізації і оглушення [в] в абсолютному кінці слова і перед шумними приголосними	Розповідає начальник відділу стандартизації та впровадження [ф п ров а дже ^н ˈа] електронного врядування Миколаївської [ми ^е колаї ф сˈкої] міської ради Дмитро Канарський. (26.03.2021, Суспільне: Миколаїв)	В абсолютному кінці слова і перед шумними приголосними на місці фонемі [в] вимовляють нескладовий голосний звук [ʏ]: Розповідає начальник відділу стандартизації та впровадження [ʏп р ов а дже ^н ˈа] електронного врядування Миколаївської [ми ^е колаї ф сˈкої] міської ради Дмитро Канарський.
5	Вимова м'яких [ч'], [ш:]	Тут досі готують зелений борщ [борш:] зі смаженими бичками [би ^е ч'к а ми ^е] за козацьким рецептом. (12.03.21, Суспільне: Миколаїв) Щоб [ш:]оп гідно виконати свою роботу гримери використовували активоване вугілля, за що [ш:]о їй отримали Оскар. (Програма «Ось таке кіно», 13.01.2021, ТРК «Март»)	У сучасній українській мові відсутні м'які фонемі [ч'] [ш:] і звуки [ч'], [ш:]. На місці літери ч вимовляють твердий звук [ч'], а на місці літери щ – сполучення двох твердих звуків [шч]: Тут досі готують зелений борщ [боршч] зі смаженими бичками [би ^е чк а ми ^е] за козацьким рецептом. Щоб [шч]об гідно виконати свою роботу гримери використовували активоване вугілля, за що [шч]о їй отримали Оскар.
6	Вимова твердого [ц] замість м'якого [ц']	Розповідає начальник відділу стандартизації [станд а рти ^е з а ц и ї] та впровадження електронного врядування Миколаївської міської ради Дмитро Канарський. (26.03.2021, Суспільне: Миколаїв)	У сучасній українській мові існують парні за твердістю / м'якістю фонемі [ц] і [ц'] і звуки [ц], [ц']. Перед голосним переднього ряду [і] вимовляють м'який [ц']: Розповідає начальник відділу стандартизації [станд а рти ^е з а ц'ї] та впровадження електронного врядування Миколаївської міської ради Дмитро Канарський.
7	Вимова проривного [г] в словах, де має бути фрикативний [г]	Що вас мотивувало взяти участь в кастингу [касти ^е н гу]? (Програма «Відділ культури», 16.03.2021, ТРК «Март»)	У слові [касти ^е нг] треба вимовляти фрикативний [г] (вимову [г] чи [г] в запозичених словах варто узгоджувати за нормативними джерелами): Що вас мотивувало взяти участь в кастингу [касти ^е нгу]?

Окремо слід сказати про виявлені у мовленні телеведучих акцентуаційні помилки (неправильне наголошування слів): *випáдок, квáртил, листопáд, óзнака, фáховий, чарівний* (правильно: *вiпадoк, квaртил, листoпад, oзнáка, фaховий, чaрівний*).

Причиною переважної більшості орфоепічних помилок (виняток становлять лише акцентуаційні помилки) є обмежена мовленнєва практика вживання української мови російськомовними телеведучими. Відсутність потрібних артикуляційних навичок виявляється в тому, що ведучи ті звуки, які є в українській мові, але відсутні в російській мові, замінюють російськими звуками, якоюсь мірою подібними до звуків української мови (рос. [ч'] замість укр. [ч]), або звуками, які позначаються однією й тією літерою (*щ* в рос. мові [ш:], а в укр. мові [шч]). В українському, нібито, мовленні телеведучих регулярно спостерігаються позиційні і комбінаторні зміни, властиві російській мові, але відсутні в українській мові (якісна редукція [о], асиміляція дзвінких приголосних за глухістю в післякореневій позиції, оглушення кінцевих дзвінких приголосних). Водночас зміни, властиві українській мові, але відсутні в російській (вокалізація [в]), також відсутні і в мовленні ведучих.

Плануючи укладання тренінгового посібника для формування навичок мовлення, що відповідає нормам сучасної української мови, подальший зміст розвідок у цьому плані вбачаємо у виявленні й аналізі не лише орфоепічних помилок, а й помилок інших типів: лексичних, морфологічних, синтаксичних.

Література

1. Бакинська О. Культура телевізійного мовлення та його вплив на телеаудиторію. *Телерадіожурналістика: історія, теорія, практика, погляд у майбутнє. Збірник науково-методичних праць* Львів: Ред.-вид. відділ Львівського університету, 1997. 160 с.
2. Білограць Х., Нечипір А. Мова і ЗМІ. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/aug/> (дата звернення: 19.10.2021).
3. Нечипоренко А. Ф. Мова ЗМІ та її вплив на формування культури мовлення. *Science and Education a New Dimension. Philology*, V (32), Issue: 122, 2017. Р. 67-69. URL: www.seanewdim.com (дата звернення: 19.10.2021).
4. Пономарів О. Про найпоширеніші мовні помилки в радіо- й телебаченні. URL: <https://detector.media/infospace/article/125677/2017-05-10> (дата звернення: 19.10.2021).
5. Пономарів О. Українське слово для всіх і для кожного. Київ: Либідь, 2013. 359 с.
6. Сербенська О. А. Ефірне мовлення у взаєминах з усною мовою. *Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук-метод. праць*. Львів: ЛНУ, 2002. С. 45–53.
7. Сербенська О. Актуальні проблеми екології української мови та сучасні засоби масової комунікації. *Українська періодика: Історія і сучасність: Доповіді та повідомлення сьомої Всеукр. наук.-теорет. конф. / За ред. М. М Романюка*. Львів, 2002. С. 24–29.
8. Штурнак О. Порушення мовних норм на українських телеканалах (УТ-1, 1+1, ІНТЕР). *Телевізійна й радіожурналістика: Зб. наук.-метод. праць*. Львів: ЛНУ, 2003. С. 51–57.
9. Яцимирська М. Культура фахової мови журналіста. Львів: ПАІС, 2004. 332 с.

Dubova O. A., Doctor of Philology, Professor of the Department of Applied Linguistics, Educational and Scientific Humanitarian Institute of the Admiral Makarov National University of Shipbuilding (Ukraine, Mykolaiv), helen.evolucia@gmail.com

Myrinecz O. A., student specialty Philology (Applied linguistics) of Applied Linguistics, Educational and Scientific Humanitarian Institute of the Admiral Makarov National University of Shipbuilding (Ukraine, Mykolaiv), elena.myrineczzz@gmail.com

SPELLING ERRORS IN UKRAINIAN SPEECH TV SHOW HOSTS MYKOLAIV TV CHANNELS

The article describes the analysis of orthoepic errors typical for speech of the presenters working on TV channels of the city of Mykolaiv. The reason for deviations from the norms of the modern Ukrainian language is the limited speech practice of TV show hosts in the use of the Ukrainian language and, as a result, the lack of the necessary articulation skills. The qualification of the revealed violations of the orthoepic norm is accompanied by a linguistic commentary.

Key words: literary norm, orthoepy, speech error, television broadcasting.